

EVLENECEK ADAYLARIN BİRBİRİNE BAKMALARININ ŞER'İ SINIRLARI

The Shari'ah Limits for Candidates of Spouse to Looking at Each Other

Sezai BEKDEMİR

Doç. Dr. Yozgat Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri, İslam Hukuku,
Yozgat, Türkiye.

*Assoc. Prof., Yozgat Bozok University Faculty of Theology, Department of Basic Islamic Sciences, Department
of Islamic Law, Yozgat, Türkiye.*

sezaibekdemir@hotmail.com, ORCID: 0000-0001-8694-7817.

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 15 Ocak / January 2024

Kabul Tarihi / Accepted: 06 Mart / March 2024

Yayın Tarihi / Published: 30 Haziran / June 2024

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Haziran / June 2024

Cilt / Volume: 25 Sayfa / Pages: 43-71

Atrf / Citation: Bekdemir, Sezai. "Evlenecek Adayların Birbirine Bakmalarının Şer'î Sınırları [The Shari'ah Limits for Candidates of Spouse to Looking at Each Other]". *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi [BOZİFDER]-Bozok University Journal of Faculty of Theology [BOZİFDER]* 25 (Haziran / June 2024): 43-71.

<https://doi.org/10.51553/bozifder.1420365>

Etik Beyan/ Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (**Sezai BEKDEMİR**).

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Öz

Eşler arasında huzur ve mutluluğun temin edilmesi, evliliğin şer'î gayelerinden biridir. Bu gayenin gerçekleşmesi, eş adaylarının (hâtib ve mahtûbenin) birbirlerini beğenmelerine; aralarında ülfet ve uyumun sağlanmasına bağlıdır. Maslahata binâen Şâri', nikâh akdinden önce eş adaylarının birbirlerini görmelerini tavsiye etmiştir. Normal şartlarda birbirlerine yabancı olan karşı cinslerin birbirlerine bakmaları şer'an yasaklanmıştır. Ancak bazı özel durumlarda belirli sınırlar çerçevesinde "bakma" eylemi caiz görülmüştür. Evliliğe niyet etmek de bu özel durumlardan biri olarak kabul edilmiştir. Fikhî açıdan aralarında nikâh akdi bulunmayan namahrem erkek ve kadının birbirlerine bakmaları, zaruret ve zaruret mesabesindeki bir ihtiyaca dayanılarak caiz görülmüştür. Evlenmeyi düşünen birinin eş adayına bakması da bu minvalde değerlendirilmiştir. Hâtib ve mahtûbe arasındaki bakmayı ruhsat olarak değerlendiren fukaha bu bakmanın caiz olması için birtakım şartlar ileri sürmüştür. Bunlardan; evlilik niyeti taşıma, fitneden hali olma ve halvetten sakınma şartları üzerinde ittifak edilirken mahtûbeden izin alma ve şehvetten kaçınma gibi şartlarda ihtilaf edilmiştir. Bu bağlamda tarafların birbirlerine bakmalarının şer'î sınırları mezheplerin yaklaşımları doğrultusunda tespit edilmeye çalışılacaktır. Mevcut çalışmamız ile evlenme aşamasındaki bireylere, meşru dairede görüşme ve birbirlerine bakmanın ölçülerinin verilmesi amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İslam Hukuku, Aile Hukuku, Hâtib, Mahtûbe, Bakma.

Abstract

One of the Shari'ah objectives of marriage is to ensure tranquility and happiness among spouses. The realization of this goal is contingent upon the mutual approval and compatibility of prospective spouses (khâtib and makhtûba). To facilitate mutual approval and harmony, Shari'ah encourages prospective spouses to have a modest glance at each other before entering the marital contract. Shari'ah prohibited the act of gazing between unrelated members of the opposite gender under normal circumstances. However, in specific cases, within defined limits, this act of "gazing" has been deemed permissible. Intending to marry falls within these exceptional circumstances. From the perspective of fiqh, it is considered permissible for non-mahram (unrelated) men and women without a marital contract to glance at each other, based on necessity and a critical need. Evaluating a prospective spouse is similarly regarded in this context. Fuqahâ have outlined certain conditions for the permissibility of such glances between khâtib and makhtûba. While there is consensus on the intention of marriage and avoiding fitnah and seclusion, there is disagreement on the conditions such as getting permission from the makhtûba and avoiding lust. This paper aims to delineate the Shari'ah limits of gazing between khâtib and makhtûba based on the perspectives of different Islamic sects. It seeks to provide guidelines for lawful and measured interactions for individuals during the marriage process.

Keywords: Islamic Law, Family Law, Khâtib, Makhtûba, Looking.

Giriş

Fukaha evlenmeden önce hâtib ve mahtûbenin¹ birbirlerine bakma-

¹ Nikâha talip olan erkeğe *hâtib*; nikâhına talip olunan kadına *mahtûbe* denir. Hıtbe aynı kökten gelen hutbe ile yakın anlam içerir. Kişinin evlenmeyi düşündüğü kimseye talebini iletirken

larını gerekli görmüştür. Zira evliliğin gayeleri, eşlerin uyumu ve ülfetin husulü için bakmaktan daha kuvvetli bir delil yoktur. Eşler birbirlerini gördüklerinde gözlerinin hissi ile kalplerinin fikri oluşur. Gözün nazarı ile kalpte ülfet husule gelir.² Bu nedenle Hz. Peygamber, Muğîre b. Şu'be'ye, “Git ve ona bak! Çünkü bu, uyum sağlamanız ve evliliğin devamı açısından daha uygundur.”³ Şeklinde buyurmak suretiyle evlenmeyi düşünen eş adaylarına nikâhtan önce birbirlerine bakmalarını tavsiye etmiştir. Hadiste geçen “nazar”⁴ kelimesi, birçok anlama gelen müşterek bir lafızdır. Bu kelimenin anlaşılmasının, hâtib ve mahtûbenin birbirlerine bakmalarının sınırlarını belirlemede önemli bir yeri vardır.

İslam âlimlerinin çoğunluğu bu ve benzeri hadislerde geçen bakmayı, kadının güzelliğini öğrenmeye hamletmişlerdir.⁵ Hatîb Şîrbînî (öl. 977/1570) ise hadiste geçen “bakma” diye ifade edilen “nazar” kelimesinin kuru bir bakış anlamına gelmediğini ifade etmiştir. Ona göre hadiste geçen “Ona bak!” ibaresi “Onu incele!” demektir. Zira hadisin devamında geçen ve “inceleme, tetkik etme” anlamına gelen “ahrâ” kelimesi buna delalet etmektedir.⁶

Kâsânî (öl. 587/1191), fukaha ile Hatîb Şîrbînî'nin görüşlerini uzlaştırarak orta yolu tutmuştur. O, dini açıdan efdal olanın iç (ahlaki) güzellik olduğunu ancak evlenilmek istenen adayda ilk aranan özelliğin dış (fiziksel) güzellik olduğunu ifade etmiştir. Kâsânî'ye göre eş adayında aranması gereken ve ideal olan hem dış hem de iç güzelliktir. Kâsânî, dış güzelliğin göze hitap edeceğini ve gözü helaliyle doyan kimsenin harama bakmaya meyletmeyeceğini, bununla beraber sadece dış güzelliğin evliliğin idamesini sağlamaya yeterli olmayacağını dile getirmiştir.

hutbe irad etmesi bu anlamı ile ilişkilidir. İbn Manzûr Muhammed b. Mükerrrem el-Ensârî, *Lisâni'l-'Arab* (Beyrut: Dâru Sâdır, 1993), 1/360; H. İbrahim Acar, “Nişan”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 33/152-154.

² Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed el-Kâsânî, *Bedâ'i' u's-sanâ'i fî tertibi's-şerâ'i* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1986), 5/123; Zerrûk Ahmed b. Ahmed el-Fâsî, *Şerh 'alâ metni'r-Risâle li'bn Ebî Zeyd el-Kayrevânî* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2006), 2/994.

³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2001), 30/88, 18154.

⁴ Nazar kavramı için bakınız; Sezai Bekdemir, “Fıkıh Usulünde 'Nazar' Nazariyesi”, *TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi* 41 (2019), 222-230.

⁵ Kâsânî, *Bedâ'i*, 5/121.

⁶ Şemseddîn Hatîb Muhammed b. Ahmed eş-Şîrbînî eş-Şâfiî, *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti me'ânî elfâzî'l-Minhâc* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1994), 4/207.

Ona göre bir hayat boyu birlikteliği ve güzel geçimi sağlayacak olan ise gönlü doyuran ve kişiyi harama meyletmekten alıkoyacak olan iç güzelliştir. Çünkü Kâsânî'ye göre gönlün yolu gözden geçer, gönülden önce göz gelir, göz görür gönül ister veya istemez. Ona göre hadiste “meveddetin devamı için” buyrulması bunun delilidir. Yine Kâsânî, dış güzelliğin evlilikte aranan bir hakikat olduğunu, adayların birbirlerini gördüklerinde birbirlerinden hoşlanacağını veya hoşlanmayacağını, bu nedenle eşlerin birbirlerini görmelerinin esas olduğunu söylemiştir. O, bu görüşüne Hz. Peygamber'in bir kadınla evlenmek isteyen Muğîre b. Şu'be'ye “Git ve ona bak!” hadisini delil getirmiştir.⁷ Kâsânî hadiste geçen bakmayı, eşler arasında ülfet ve uyuma vesile olma ile ta'lîl etmiştir.⁸ İbnü'l-Esîr (öl. 606/1210) gibi bazı âlimlerin hadiste geçen (أَنْ يُودَمَ) “birlikteliklerinin devam etmesi” ibaresini (أَلْفَ وَوَفَقًا) “ülfet ve uyum” olarak yorumlamaları da bu ta'lîlin delilidir.⁹

İbn Rüşd'e (öl. 595/1198) göre ise eş adayında güzellik şart değildir. Cemal ve görmekten maksat mahtûbenin ayıplardan hali ve sıhhatli olduğunun tespit edilmesidir.¹⁰ Kâsânî'nin görüşünün temelinde eşler arasında ülfetin husulü ve evliliğin devamı vardır. İbn Rüşd'ün görüşünün esasını ise nikâh akdinin tamam olması oluşturmaktadır.

1. Mahtûbeye Bakmanın Hükümü

İslam âlimleri hâtıbın mahtûbeye bakmasının meşru olduğunda ittifak ederken bu meşruluğun derecesinde ihtilafa düşmüşlerdir. Bu ihtilafın sonucunda hâtıbın mahtûbeye bakmasının mendub ve mubah olduğu görüşleri ortaya çıkmıştır. Şimdi sırasıyla bu görüşleri ele alalım.

1.1. Mendub Olduğunu Savunanların Görüşü

Cumhur bu görüştedir. Hanefî, Mâlikî ve Şâfiîler ile bazı Hanbelîler

⁷ Kâsânî, *Bedâ i*, 5/121.

⁸ Kâsânî, *Bedâ i*, 5/123.

⁹ Mansûr b. Yunus b. Salâhiddin el-Behûtî, *Keşşâfü'l-kınâ' 'an (metn)'l-İknâ'* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.), 5/10.

¹⁰ İbn Rüşd Ebü'l-Velîd Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid* (Kâhire: Dâru'l-Hadis, 2004), 3/43.

sahih hadisteki emre dayanarak bu bakmanın mendub olduğunu söylemişlerdir.¹¹ Cumhurun delilleri şunlardır:

1. “Sizden biri bir kadının nikâhına talip olduğunda ona bakmaya imkân bulursa baksın...”¹² Câbir b. Abdullah hadisi.
2. “Git ve ona bak! Çünkü bu, uyum sağlamanız ve evliliğin devamı açısından daha uygundur.”¹³ şeklindeki Muğîre b. Şu‘be rivâyeti.
3. “Bir kadınla evlenmek istediğini söyleyen sahabeye Hz. Peygamber, “Ona baktın mı?” dedi. O da “Hayır” deyince Hz. Peygamber o sahabeye, “Git ona bak! Çünkü Ensar’ın gözlerinde bir şey vardır.” dedi.¹⁴ Şeklindeki Ebû Hureyre rivâyeti.

Cumhura göre bu hadislerde geçen “bak” emri vücuba değil nedbe delalet etmektedir.¹⁵ Dolayısıyla hâtıbın nikâhlanmak istediği kadına nikâhtan önce bakması mendubdur.¹⁶ Hatta *el-Bedri’-temâm*’da Şâfiîlere göre nikâhtan önce bakmanın terk edilmesi, bu hadislerle amelini terk edilmesi olarak nitelendirilmiş ve mekruh olduğu nakledilmiştir.¹⁷ Hanbelî âlim Behûtî (öl. 1051/1641), Halvânî (öl. 452/1060 [?]), İbnü’l-Cevzî (öl. 656/1258), İbn Akîl (öl. 769/1367) ve Merdâvî (öl. 885/1480) gibi bazı âlimlerin bu hadislerin zâhir manasından hareketle, bir kadınla evlenmek isteyen ve o kadının teklifine icabet edeceğine kanaat eden kimsenin o kadına bakmasını mendub gördüklerini rivâyet etmiştir.¹⁸

¹¹ Şirbîni, *Muğni’l-muhtâc*, 4/207; Ebû Abdillâh Muhammed b. Muhammed el-Vergammî et-Tûnisî, *el-Muhtasarü’l-fikhî* (Musul: Müessesetü Halef b. Ahmed el-Habtûr, 2014), 3/195; İzzüddîn Muhammed b. İsmâil es-San‘ânî, *Sübüli’s-selâm* (b.y.: y.y., ts.), 2/165.

¹² Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş‘as es-Sicistânî el-Ezdî, *es-Sünen* (Beirut: Mektebetü’l-Asriyye, ts.), 2/228, 2082.

¹³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 30/88, 18154.

¹⁴ Müslim, *Sahih*, 2/1040, 1424.

¹⁵ San‘ânî, *Sübüli’s-selâm*, 2/165.

¹⁶ Takrîyyüddîn Ebû Bekr b. Muhammed b. Abdilmü‘min el-Hüseynî el-Hısnî, *Kifâyetü’l-ahyâr* (Dimeşk: Dâru’l-Hayr, 1994), 354; Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb eş-Şirbîni, *el-İknâ fî halli elfâzi Ebi Şücâ’* (Beirut: Dâru’l-Fikir, ts.), 2/245.

¹⁷ Şerefüddîn Hüseyin b. Muhammed b. Saîd el-Mağribî, *el-Bedri’-temâm şerhu Bulûğî’l-merâm* (Kâhire: Dâru Hicr, 1994-2007), 7/25.

¹⁸ Behûtî, *Keşşâfü’l-knâ’,* 5/9.

1.2. Mubah Olduğunu Savunanların Görüşü

İbn Kudâme (öl. 620/1223) ve Şihâbüddin el-Mâlikî (öl. 732/1331) gibi âlimler, fukaha nezdinde evlenecek adayların birbirlerine bakmalarının mubah olduğunda ihtilafın olmadığını rivâyet etmiştir.¹⁹ Bu görüşü savunan fakihler, hazrdan sonra gelen emrin mubaha delalet edeceği ilkesinden hareket etmişlerdir. Zira nikâhsız birine ısrarlı bakış azimete göre haramdır. (انظر إِلَيْهَا) “Ona bak!” hadisi (emri) de âyetten (menden/hazrdan) sonra varid olmuştur. Dolayısıyla hâtıbın mahtûbeye bakması da ruhsat nevinden bir mubahtır.²⁰

Netice olarak hâtıb ve mahtûbenin her ikisi de görüşme esnasında birbirlerinin yüzüne bakabilirler. Çünkü birbirlerine talip olabilmeleri, nikâh akdinin gerçekleşmesi, uhde yoluyla akitten rücu hakları bu işleme bağlıdır.²¹ Bakmanın mendub olduğunu söyleyenler bakma ile ilgili hadislerin zahirinden hareket ederek bu hükmün ilkten konulan bir hüküm (azimet) olduğunu ifade etmişlerdir. Bakmanın mubah olduğunu söyleyenler ise bakma ile ilgili hadislerin zaruret nedeniyle bakmanın haramlığı hükmünü geçici olarak tahsis eden ikincil konulan bir hüküm (ruhsat) olduğunu ifade etmişlerdir.

2. Mahtûbeye Bakmanın Ölçüsü

Fikhî açıdan zaruret veya zaruret mesabesinde bir ihtiyaç olmadıkça normal şartlarda yabancıların yani aralarında nikâh düşen kimsele-
rin birbirlerine bakmalarının caiz olmadığı hususunda ittifak edilmiştir.²² Fukaha nezdinde tıbbî müdahale, mahkemede şahitlik, muamelat

¹⁹ Muvaffakuddin Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Makdisî, *el-Muğni* (Kâhire: Mektebetü'l-Kâhire, 1968), 7/96; Şihâbüddin el-Mâlikî Abdurrahman b. Muhammed b. Asker el-Bağdâdî, *İrşâdû's-Sâlik ilâ Eşrefi'l-Mesâlik*, (Mısır: Matbaatü Mustafa el-Bâbî, ts.), 58.

²⁰ Burhânüddin (Burhânü's-Şeria) Mahmûd b. Ahmed b. Abdilaziz el-Buhârî el-Merginânî, *el-Muhitü'l-Burhânî fi'l-fikhi'n-Nu'mânî* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2004), 5/335; Ebû Bekr Muhammed b. İbrâhîm b. el-Münzir en-Nisâbüri, *el-İşrâf 'alâ mezâhibi ehli'l-ilm* (Re'sulhayme: Mektebetü Mekketi's-Sakafiyye, 2004), 5/8; Behûti, *Keşşâfû'l-knâ',* 5/9; Zerrûk, *Şerhü Zerrûk,* 2/994.

²¹ Ebû Ishâk Cemâlüddin İbrâhîm b. Ali b. Yûsuf eş-Şîrâzî, *el-Mühezzeb* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.), 2/424.

²² Ebû Bekr Ahmed b. Ali er-Râzî el-Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'an* (Beyrut: Dâru't-Türâsî'l-Arabî, h. 1405), 5/171; Zerrûk, *Şerh 'alâ metni'r-Risâle,* 2/994; Kâsânî, *Bedâ'i,* 5/121; Şîrâzî, *el-Mühezzeb,* 2/424; San'ânî, *Sübüli's-selâm,* 2/167. Delilleri şunlardır: “Mümin erkeklere söyle,

(alışveriş gibi gündelik işler), talim (ilim öğretimi) ve hıtbeye (kız isteme durumu) gibi durumlar, yabancı bir kadına bakmayı caiz kılan şartlar kategorisinde değerlendirilmiştir. Dolayısıyla bu durumlarda yabancı kadına bakmanın ruhsata binaen caiz olduğu kabul edilmiştir. Bu gibi durumlarda bakmanın sınırlarını belirleme hususunda ise ihtilaf edilmiştir.²³ Bu ihtilafların temel nedenlerinden bazıları şunlardır:

i. Mahtûbeye bakma ile ilgili hadislerin mutlak olması ve umum ifade etmesidir. Sahabeden Abdullah b. Mes'ûd (öl. 32/652-53) ile Hanbelî fakihî Kadı Ebû Ya'lâ' (öl. 458/1066) nikâhlanmak istenilen kadına nikâhtan önce bakmanın mendubluğuna delalet eden hadislerin²⁴ umum ifade ettiğini ve zaruret olmadıkça kadının tüm bedeninin örtülmesi gerektiğini söylemişlerdir.²⁵ Kâsânî ve San'ânî'ye (öl. 1182/1768) göre ise ihtilafların sebebi bu hadislerin mutlak olmasıdır. Bundan dolayı sahabenin anlayışı ve uygulaması farklılık arz etmektedir.²⁶

ii. Kadın bedeninin avret²⁷ olup olmaması meselesidir. “Kadın

gözlerini haramdan sakınsınlar ve iffetlerini korusunlar.” (en-Nûr 24/30) ve “*Mümin kadınlara da söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar ve iffetlerini korusunlar.*” (en-Nûr 24/31) ayetleri ile “Ümmü Seleme hadisi. Hadis şöyledir: Ümmü Seleme anlatıyor; ‘Ben Resûlullah’ın yanında idim. Yanımda Meymune bint Haris de vardı. O esnada İbn Ümmü Mektum bize doğru geliyordu. Resûlullah bize, ‘Ona karşı örtünün.’ diye emretti. Biz, ‘Ey Allah’ın Resûlü! O, âmâ ve bizi görmeyen, varlığını tanımayan bir kimse değil mi?’ dedik. Bunun üzerine Resûlullah, ‘Siz de mi körlersiniz, siz onu görmüyor musunuz?’ Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, 4/63, 4112; Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre (Yezîd) et-Tirmizî, *es-Sünen* (Mısır: Marbaatu Mustafa el-Halebî, 1975), 5/102, 2779.

²³ Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, 2/424; Zerrûk, *Şerhü Zerrûk*, 2/993; Vehbe Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve edilletuhu* (Dımaşk: Dâru'l-Fikr, ts.), 9/15.

²⁴ “Git ve ona bak! Çünkü bu, uyum sağlamanız ve evliliğin devamı açısından daha uygundur.” (Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 30/88, 18154); “Sizden biri bir kadının nikâhına talip olduğunda ona bakmaya imkân bulursa baksın...” (Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, 2/228, 2082); “Bir kadınla evlenmek istediğini söyleyen sahabeye Hz. Peygamber, ‘Ona baktın mı?’ dedi. O da ‘Hayır’ deyince Hz. Peygamber o sahabeye, ‘Git ona bak! Çünkü Ensar’ın gözlerinde bir şey vardır.’ dedi.” (Müslim, *Sahih*, 2/1040, 1424).

²⁵ Ebû'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Ali b. Muhammed el-Bağdâdî, *Zâdü'l-mesîr fi 'ilmi't-tefsîr* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-'Arabî, 2002), 3/290.

²⁶ Kâsânî, *Bedâ'i*, 5/121; San'ânî, *Sübülüs-selâm*, 2/166.

²⁷ Avret kelimesi sözlükte (عورة) “avera” kökünden gelmektedir. Avera, “gözün görme hissinin kaybetmesi ve gözün kapanması” anlamına gelir. Ahmed b. Muhammed b. Ali el-Feyûmî el-Hamevî, *el-Misbâhu'l-Münîr* (Beyrut: Mektebetü'l-İlmiyye, ts.), 2/437; İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, 4/612. Avret ise “açılmasından utanılan şey'e” denir. İstilahta ise avret, “insan vücudunda görünmesi ve gösterilmesi günah sayılan, namazda ve namaz dışında örtülmesi farz ve başkalarının bakılması haram olan yerler” (Mehmet Şener, “Avret”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 4/125-126.) anlamına kullanılmaktadır.

avrettir.”²⁸ hadisinin umum manasından hareketle kadın bedeninin tamamını avret kabul edenler olduğu gibi yüz ve ellerinin avret olmadığını söyleyenler de mevcuttur.²⁹

iii. Nûr sûresi 31. âyette geçen zaruret olmadıkça gösterilmesi yasaklanan ziyet kavramının anlamıdır.

Sözlükte ziyet, “bir şeyi güzelleştiren şey, süs ve süs eşyası”³⁰ anlamına gelmektedir. Nûr sûresi 31. âyette, “*Dışarıda kalanlardan başka ziyetlerini göstermesinler.*”³¹ buyrulmuştur. Fukaha, âyette geçen “*ziy- net*” kelimesini ve “*dışarıda kalanlardan başka*” ibaresini farklı şekillerde tefsir etmişlerdir. Hz. Âişe, zâhir olan ziyetlerin bilezik ve yüzük olduğunu ifade etmiştir. Cessâs (öl. 370/981) ziyetin zâhir ve bâtın olmak üzere iki kısım olduğunu; zâhir ziyetin elbise, bâtın ziyetin ise yüzük ve bilezik olduğunu; dolayısıyla “*dışarıda kalanlar/açıkta kalanlar*” ibaresinden kastedilenin yüz ve elbiseden görünen kısımlar olduğunu söylemiştir.³² Kurtubî (öl. 671/1273) ise tefsirinde ziyeti önce hılkıyye ve müktesebe; sonra zâhir bâtın olmak üzere iki şekilde tasnif etmiştir. Hılkıyyeyi yüz (asıl ziyet); müktesebeyi ise kadının güzel görünmek için giydiği elbise, takındığı takılar ve göze çektiği sürme şeklinde izah etmiştir. Zâhir ziyeti, elbise, yüz ve eller; bâtın ziyeti ise bu iki uzvun dışındakiler olarak açıklamıştır. Zâhir ziyetlere bakmanın mubah; mazeret olmadıkça bâtın ziyetlere bakmanın ise helal olmadığını ifade etmiştir.³³ Kurtubî, genelde insanların âdeten ve ibadeten (namazda ve

Teferruatta bazı farklılıklar olmasıyla birlikte genel olarak erkeklerin göbük ile diz kapağı arası; kadınların ise yüz ve elleri dışında kalan bedenlerinin tamamı avret sayılmıştır. Hem namazda hem de namaz dışında avret yerlerinin örtülmesi farzdır. İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, 4/617; H. Yunus Apaydın, “Tesettür”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40/538-543.

²⁸ Tirmizî, *Sünen*, 3/468, 1173.

²⁹ Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, 9/18.

³⁰ İbn Fâris, *Mu'cemü mekâyisi'l-luğâ*, 3/41.

³¹ (وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهُنَّ).

³² Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'an*, 5/172.

³³ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr el-Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an* (Kâhîre: Dâru'l-Kütübi'l-Mısriyye, 1964), 12/229; Ebû Hilâl Hasen b. Abdillâh b. Sehl el-Askerî, *el-Vücuüh ve'n-nezâir* (Kâhîre: Mektebetü's-Sakâfeti'd-Diniyye, 2007), 327.

hacda) yüz ve ellerinin açıldığını, dolayısıyla “*dışarıda kalanlar/açıkta kalanlar*” ibaresinden yüz ve ellerin anlaşılacağını ifade etmiştir.³⁴

Abdullah b. Mes'ûd ve Kadı Ebû Ya'lâ'ya göre Nûr sûresi 31. âyette geçen “*ziynet*”ten maksat elbisedir. “Kadın avrettir (örtülmesi/bakılmaması gerektir).”³⁵ hadisi bu âyeti tefsir etmektedir. Buna göre kadın bedeninin tamamı ziynettir. Zaruret olmadıkça kadının tüm bedeninin örtülmesi gerekir. Bu durumda hıtb ve şahitlik gibi mazeret olmaksızın yabancı kadının bir uzvuna bakmak haram olmaktadır. Dolayısıyla bu iki durumda da sadece yüze bakmak caizdir.³⁶

Cumhura göre hâtib, evlenmeyi düşündüğü kadının (mahtûbenin) sadece yüz ve ellerine bakabilir. Cumhurun delilleri şunlardır:

1. İbn Abbas (öl. 68/687-88), İbn Ömer (öl. 73/693), Enes (öl. 93/711-12), Mücâhid (öl. 103/721) ve Arâ'dan (öl. 114/732) gelen rivâyette, “Örtündükten sonra *dışarıda kalanlar dışındaki ziynetlerini göstermesinler.*”³⁷ âyetinde geçen “*dışarıda kalanlar*” ibaresinden yüz ve ellerin kastedildiği bildirilmiştir.³⁸
2. Yabancı birinin yüz ve ellerine şehvetsiz bakmak mubahtır. Bu hüküm yüz ve ellerin avret olmadığından delilidir. Ayrıca alışveriş, şahitlik gibi ihtiyaç anında bakmanın caiz olduğunda ümmetin icması vardır. Dolayısıyla evlenmek gibi bir mazeretten dolayı yüz ve ellere bakmak da caizdir.³⁹
3. Yabancıların nikâhsız olarak birbirlerinin el ve yüz dışındaki mahrem yerlerine bakması haramdır. Hâtib ve mahtûbe nikâhlanıncaya kadar birbirlerine yabancıdırlar. Dolayısıyla birbirlerinin mahrem yerlerine bakmaları caiz değildir. Mahrem yerlerin ölçüsü ise namazdaki setr-i avrettir. Namazdaki avretin

³⁴ Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmî'l-Kur'ân*, 12/229.

³⁵ Tirmîzî, *Sünen*, 3/468, 1173.

³⁶ Ebû'l-Ferec el-Bağdâdî, *Zâdü'l-mesîr*, 3/290.

³⁷ en-Nûr 24/31: (وَلَا يَتَّبِعْنَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا).

³⁸ Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, 5/172; Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmî'l-Kur'ân*, 12/229.

³⁹ Askerî, *el-Vücûh ve'n-nezâir*, 327; Mağribî, *el-Bedrü't-temâm*, 7/25; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 4/208.

ölçüsü ise yüz ve eller haricidir. Ellere bakmanın ölçüsü bileklere kadar ellerin tamamıdır.⁴⁰

Ebû Hanîfe'ye (öl. 150/767) göre hâtıbın, yüz ve ellerle beraber mahtûbenin ayaklarına bakması da caizdir. Ebû Hanîfe'nin görüşünün delilleri şunlardır:

1. Hz. Âişe'den (öl. 58/678) gelen rivâyette âyette geçen “*dışarıda kalanlar*” ibaresini Hz. Âişe kollara takılan bilezik ile ayak parmaklarına takılan altın veya gümüş halka olarak açıklamıştır. Bu da ayaklara bakmanın caizliğine delalet eder.⁴¹
2. Kıyas delilidir. Ayaklar, yüz ve ellere kıyas edilmiştir. Çünkü kadınlar, erkekler ile muamelelerinde yüzlerinin, onlarla alışveriş yaparken ellerinin ve yürürken ayaklarının açılmasıyla karşı karşıya kalırlar. Ayrıca yüze bakınca şehvet uyanabilirken ayaklara bakınca şehvet uyanmaz. Yüze bakmak caiz ise ayaklara bakmanın caiz olması daha önceliklidir.⁴²

Kâsânî'nin naklettiğine göre “zâhirü'r-rivâye”, Abdullah b. Abbas'tan gelen “*dışarıda kalanlardan başka*” ifadesinden maksadın yüz ve eller olduğu görüşüdür. Bu görüşe göre bu iki uzuv harici bedenin geri kalanına bakmanın yasak olduğu hükmüdür. Dolayısıyla ayaklara bakmak caiz değildir.⁴³ Cessâs, Hanefilere göre “*dışarıda kalanlar*” ibaresinden kastedilenin yüz ve eller olduğunu nakletmiştir. Çünkü sürme yüzün; yüzük ellerin ziynetidir. Bu durumda yüz ve ellere bakmak mubahtır. Bu âyet kadının yüz ve ellerinin avret olmadığına delalet etmektedir. Namazda yüz ve ellerin açık olması da bundan dolayıdır. Bu iki uzuv avret olsaydı namazda bunların da örtülmesi farz olurdu. Dolayısıyla şehvetsiz olarak yabancı bir kadının yüz ve ellerine bakmak caizdir.⁴⁴ Kâsânî, Esmâ bint Ebû Bekir hadisiyle istidlal ederek bedeni gösteren elbise varken bakmanın caiz olmadığını ifade etmiştir. Ona göre Hz.

⁴⁰ Askerî, *el-Vüçûh ve'n-nezâir*, 327; Mağribî, *el-Bedri't-temâm*, 7/25; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 4/208.

⁴¹ Kâsânî, *Bedâ'i*, 5/122.

⁴² Ebü'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habib el-Basrî el-Mâverdi, *el-Hâvi'l-kebir* (Beirut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1999), 9/34; Kâsânî, *Bedâ'i*, 5/122.

⁴³ Kâsânî, *Bedâ'i*, 5/122.

⁴⁴ Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'an*, 5/172.

Peygamber'in, "Ey Esmâ, bir kadın buluş çağına erdiğinde (yüzünü ve ellerini göstererek) bunlardan başka bir yerinin görünmesi doğru değildir."⁴⁵ sözü, "dışarıda kalanlar"⁴⁶ âyetinin tefsiri mahiyetindedir. Bu tefsir, sadece yüz ve ellere bakmanın caiz olduğunu ifade eden zâhirü'r-rivâye'nin sahih olduğuna delildir.⁴⁷

İmam Mâlik, hıtbeye anında hâtıbın mahtûbenin sadece yüz ve ellerine bakmasını caiz görmüştür. Ona göre Nûr sûresinin 31. âyetinde geçen "dışarıda kalanlar" ibaresinden maksat yüz ve ellerdir. İmam Mâlik'e göre bakmayı caiz kılan hadis ile bakmayı haram kılan âyet mutlak olarak varid olmuştur. Yüz ve ellere bakmayı caiz kılan delil ise mukayyed olarak zikredilmiştir. Fukahanın çoğunluğu da bu uzuvların hacda açılmasının cevazına kıyasla âyete bu manayı vermişlerdir. Âyet esas alındığında kadınların yüz ve ellerinden başka yerlerine bakmak haram olur.⁴⁸

Şâfiîlere göre hâtıbın, mahtûbenin yüzüne ve eline bakması caizden öte bir haktır. Ancak hâtıb, "Dışarıda kalanlardan başka ziyaretlerini göstermesinler."⁴⁹ âyeti gereği mahtûbenin bedeninden yüzü ve iki eli haricinde bir yerine bakamaz. Âyette "dışarıda kalanlar" ifadesinde "yüz ve iki el"e işaret edilmiştir. Çünkü kadının yüz ve elleri harici avrettir.⁵⁰

Hanbelîler bu hususta caiz olan bakmayı biraz daha geniş tutmuşlardır. Kadın iş için ayağa kalktığı anda hâtıbın yüz, boyun, eller, ayaklar, baş ve dizine bakabileceğini söylemişlerdir. Çünkü "Git ve ona bak! Çünkü bu, uyum sağlamanız ve evliliğin devamı açısından daha uygundur."⁵¹ hadisinde geçen "Ona bak." ibaresi mutlak olarak kullanılmış ve herhangi bir sınırlandırma yapılmamıştır.⁵² Hanefî âlim Kâsânî'ye göre nikâhına talip olunan kadının yüz, boyun, el ve ayak

⁴⁵ Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, 4/62, 4104; Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2003), 2/319, 3218.

⁴⁶ en-Nûr 24/31.

⁴⁷ Kâsânî, *Bedâ'i*, 5/123.

⁴⁸ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 3/31.

⁴⁹ en-Nûr 24/31.

⁵⁰ Şirâzî, *el-Mühezzeb*, 2/424; Şirbinî, *Muğni'l-muhtâc*, 4/208; İbnü'l-Münzir, *el-İsrâf*, 5/8.

⁵¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 30/88, 18154.

⁵² İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 3/31; Behûtî, *Keşşâfü'l-kimâ*, 5/12-13; İbnü'l-Münzir, *el-İsrâf*, 5/8; Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî*, 9/16.

gibi genelde açık olan yerlerine bakmak caizdir. Kâsânî'nin bu görüşü Hanbelîlerin görüşüne oldukça yakındır.⁵³

İmam Mâlik'in talebelerinden İbn Vehb (öl. 197/813) ile İbnü'l-Kattân (öl. 628/1231) gibi bazı fakihler ise, mahtûbeye bakmayla ilgili hadislerin mutlak olmasından hareketle mahtûbenin bedeninin tamamına bakılabileceği görüşünü benimsemişlerdir.⁵⁴ Fakat bu görüş fukaha nezdinde pek muteber görülmemiştir.

Hüküm açısından mahtûbenin hâtıba bakması da tıpkı hâtıbın mahtûbeye bakması gibidir. Kadının erkeğe bakması her ne kadar aynı hükme tabi olsa da erkeğin bakılması caiz olmayan avret yeri hükümde farklılık arz eder. Zira erkeğin avret yeri diziyile göbeği arasındadır. Bu bölgeye bakmak helal değildir. Bu bölge haricindeki kalan kısımlara bakmak caizdir.⁵⁵ Hz. Ömer'in "Kızlarınızı göze hoş gelmeyen kimselemlerle evlendirmeyiniz. Şüphesiz erkeklerin kadınlarda aradığı güzelliği kadınlar da erkeklerde ararlar."⁵⁶ sözü mahtûbenin de hâtıba bakmasının gerekliliğini ifade etmektedir.⁵⁷

Neticede fukaha, hâtıb ve mahtûbenin birbirlerinin yüzüne bakmalarının caiz olduğunu söylemişlerdir. Çünkü evlenme niyeti taşıyan eş adaylarının birbirlerine talip olabilmeleri, nikâh akdinin gerçekleşmesi, uhde yoluyla akitten rücu hakları bu işleme bağlıdır. Fukahaya göre bu ihtiyaçlar zaruret mesabesinde dir.

3. Mahtûbeye Bakışın Tekrarlanması

Fukaha normal durumlarda yabancıların birbirlerine ikinci kez bakmalarının caiz olmadığı hususunda ittifak etmiştir.⁵⁸ Bununla beraber fukaha hıtbeye gibi zaruret veya ihtiyacın olduğu durumlarda mükerrer bakmanın caiz olduğunu hatta hâtıbın mahtûbeye mükerrer bakmasının hak olduğunu dile getirmişlerdir. Fukaha bu görüşlerini mahtûbeyi

⁵³ Kâsânî, *Bedâ'i*, 5/121.

⁵⁴ Vergammî et-Tûnisî, *el-Muhtasarü'l-fikhî*, 3/195.

⁵⁵ Behûtî, *Keşşâfü'l-kunâ*, 5/10.

⁵⁶ Ebü Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî, *Tehzibü'l-esmâ ve'l-luğât* (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, ts.), 3/106.

⁵⁷ Şîrâzî, *el-Mühhezzeb*, 2/424; Kâsânî, *Bedâ'i*, 5/123.

⁵⁸ Kâsânî, *Bedâ'i*, 5/121; Şîrâzî, *el-Mühhezzeb*, 2/424; San'ânî, *Sübülü's-selâm*, 2/167.

tam görmek, onun görünüşüyle ilgili kanaat edinmek ve nikâhtan sonra pişman olmamak gibi gerekçelere dayandırmışlardır. Onların bu görüşlerinin temelinde genellikle bir bakışla net bir kanaatin oluşmama- cağı düşüncesi vardır. Fukaha mükerrer bakışı ihtiyaç miktarıyla kayıtlamıştır. Dolayısıyla ihtiyaç miktarı yeterli bakıştan sonraki ziyade bakışlar haramdır. Bu bakmayı Hz. Âişe'den gelen, "Ben seni üç geçedir görüyorum."⁵⁹ rivâyetinden dolayı üç ile sınırlandıran âlimler olsa da evlâ olan sayıyla değil ihtiyaç miktarıyla sınırlandırmaktır.⁶⁰

Şâfiîlere göre hâtıb fitneden korksun veya korkmasın mahtûbeye ihtiyaç miktarı bakabilir.⁶¹ Hanbelîler, "Sizden biri bir kadının nikâhına talip olduğunda ona bakmaya imkân bulursa baksın..."⁶² hadisinden hareketle hâtıbın şehvetten emin olduğunda izinsiz olsa bile mahtûbeye mükerrer bakmasının ve onun güzelliğini düşünmesinin evlâ olduğunu ifade etmişlerdir.⁶³

4. Mahtûbeye Bakması İçin Elçi Göndermek

San'ânî, hâtıbın bakma imkânı olmadığında mahtûbeye bakması ve onu vasıflaması için bir kadın elçi göndermesinin caiz olduğu hususunda fukahanın ittifak ettiğini zikretmiştir.⁶⁴ Bu elçi hâtıb menzilesindedir. Fukahaya göre kadın elçi hâtıbın bakması caiz olmayan yerlerine de bakabileceğinden hâtıbdan daha faydalı bilgi edinebilir. Normal şartlarda bir kadını erkeğe tavsif etmek caiz değilken hitbe söz konusu olduğunda bu durum istisna edilmiştir. Bir rivâyette Hz. Peygamber, Ümmü Süleym'i bir cariyeye bakması için elçi göndermiş ve ona "Baldırına bak, ağzını kokla."⁶⁵ demiştir.⁶⁶ Kadın da aynı şekilde hâtıba bakması için güvendiği bir erkeği gönderebilir. Çünkü onun da hâtıba bakma hakkı vardır.⁶⁷

⁵⁹ Müslim, *Sahih*, 4/1889, 2438.

⁶⁰ Kâsânî, *Bedâ'i*, 5/121; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 4/208.

⁶¹ Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 4/207.

⁶² Ebû Dâvûd, *Sünen*, 2/228, 2082.

⁶³ Behûtî, *Keşşâfî'l-knâ'*, 5/10.

⁶⁴ San'ânî, *Sübülüs-selâm*, 2/166.

⁶⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 21/106, 13425.

⁶⁶ Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 4/208.

⁶⁷ Zuhaylî, *el-Fıkhul-İslâmî*, 9/16.

Cumhura göre mahtûbeye bakmak kolay olmadığında veya hoş karşılanmadığında hâtib bakması için bir kadın gönderir. Onlara göre verdiği bilgilerin doğruluğundan emin olabilmek için gönderilen bu kadın sika olmalıdır. Vekil kılınan kadın mahtûbeye bakar ve vasıflarını gönderen hâtıba anlatır. Hâtib bu bilgiler ışığında görmüş gibi olur. Hâtib veya mahtûbe hakkında istişare edilen kimsenin şer'e ve örf'e uygun bilgi vermesi gerekir. Bilgi verirken haram olan gıybetle girmeden, rahatsızlık vermeden nasihat ve uyarma maksatlı hareket edilmesi gerekir.⁶⁸

5. Hâtib ve Mahtûbenin Birbirlerine Dokunmaları

Fukaha hâtib ve mahtûbenin birbirlerine dokunmalarının haram olduğu hususunda ittifak etmişlerdir.⁶⁹ Fukahanın bu konudaki delilleri şunlardır:

1. Haram olan birine bakmanın yasaklandığı hâtıbın mefhumundan dokunmanın da haram olduğu anlaşılır. Çünkü bakılması helal olmayan yere dokunmanın da helal olmaması önceliklidir. Çünkü dokunmak bakmaktan daha kuvvetlidir.
2. Şüphesiz dokunmak bakmaktan daha ziyade şehvet ve tahrike etkendir ve dokunmak bakmaktan daha galiz bir fiildir.
3. İki fiilin en aşağısının mubah olması bu iki fiilin en yukarısının mubahlığına delalet etmez.

Fukaha hıtbe esnasında yüz ve ellere bakmanın zaruret nedeniyle helal olduğunu; ancak dokunma hususunda böyle bir zaruretin olmadığını ifade etmişlerdir. Dolayısıyla şehvetten emin olsa bile hâtib ve mahtûbenin birbirlerine dokunmaları helal değildir.⁷⁰

⁶⁸ Ebü Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Muhammed b. Abdirrahmân el-Hattâb er-Ruaynî, *Mevâhibü'l-celîl li-şerhi Muhtasarı Halîl* (Beyrut: Dâru'l-Fıkr, 1994), 3/405; Ebü'n-Necâ Şerefüddîn Mûsâ b. Ahmed b. Mûsâ el-Haccâvî el-Makdisî, *el-İknâ' li-tâlibi'l-intifâ* (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ts.), 3/157; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 4/208; Behûti, *Keşşâfü'l-kmâ*, 5/6-10; Mustafa b. Sa'd b. Abdeh es-Suyûtî er-Ruhaybânî el-Hanbelî, *Metâlib uli'n-nuhâ* (Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmî, 1994), 5/12.

⁶⁹ Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, 5/171; Kâsânî, *Bedâ'î*, 5/121; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 4/208.

⁷⁰ Kâsânî, *Bedâ'î*, 5/123; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 4/208.

6. Mahtûbenin Hâtıb ile Görüşme Öncesi Süslenmesi

Fukahaya göre evli olmayan kadının hâtıb için süslenmesi hakkıdır. Diğer bir ifadeyle nikâh niyetiyle erkeklerin kendileriyle evlenmeye rağbet etmeleri için kadınların süslenmesi mendubdur. Ancak nikâh niyeti olmayan bir kadının yabancı bir erkek için süslenmesi caiz değildir. Bu hükmün arka planında fitneye sebebiyet verme ve kadının zarar görme endişesi vardır.⁷¹ Şâfiîler ve Ahmed b. Hanbel'e (öl. 241/855) göre mahtûbenin hâtıba karşı süslenmesinin hâtıbı aldatma ihtimali vardır. Bu nedenle mahtûbenin süslenmesi caiz değildir.⁷²

7. Evlilikten Önce Bakmayı Caiz Kılan Şartlar

Fukaha, hıtbeden önce bakmanın caiz olması için birtakım şartlar ileri sürmüştür. Evlenme niyeti taşımak, izin almak veya haber vermek, fitneden ve şehvetten emin olmak gibi şartlar bunlardandır.

7.1. Evlenme Niyeti Taşımak

Fukaha, evlenme niyeti taşıyan bir kimsenin nikâhına talip olduğu kadına bakabileceği görüşündedir. İbn Kudâme bu konuda herhangi bir ihtilafın olmadığını bildirmiştir.⁷³ Fukahaya göre Hz. Peygamber'in bakmayı emrettiği hadislerin metninde (إذا خطب) "talip olduğunda"⁷⁴ şartının olması ancak evlenmeyi düşünen erkeğin evleneceği kıza bakabileceğine; evlenme niyeti taşımayan kimsenin kadınlara bakmasının helal olmadığına delalet etmektedir.⁷⁵ Ayrıca "Gözler, eller ve ayaklar da zina eder."⁷⁶, "Sizden birinin nikâhına talip olduğu kimseye bakmasında günah yoktur."⁷⁷ ve "Allah birinin kalbine bir kadınla evlenme isteğini düşürdüğünde o kimsenin o kadına bakmasında bir beis yoktur."⁷⁸ ha-

⁷¹ Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 4/219.

⁷² Zerrûk, *Şerh 'alâ metni'r-Risâle*, 2/994; Behûtî, *Keşşâfü'l-kınâ*, 5/10; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 4/207.

⁷³ İbn Kudâme, *el-Muğni*, 7/96.

⁷⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 30/88, 18154; Ebû Dâvûd, *Sünen*, 2/228, 2082; Müslim, *Sahih*, 2/1040, 1424.

⁷⁵ İbnü'l-Münzir, *el-İşrâf*, 5/8.

⁷⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 2/78, 3912.

⁷⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 15/39, 23602.

⁷⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 25/410, 16028.

disleri de evlenme niyeti olmayan birinin nikâhsız olarak birine bakmasının haramlığına ve evlenme niyeti olanın bakmasının helalliğine delildir.⁷⁹ Yine fukahaya göre bakmanın meşruiyeti için bakan kimse evlilik teklifini açığa çıkartması veya evlenme isteğini bildirmesi veya nikâh teklifinin zann-ı gâlibe dayanması gerekir.⁸⁰ Hanefîlere göre ise bu bakmanın meşru olması için nikâh isteği yeterlidir.⁸¹

7.2. İzin Almak veya Haber Vermek

Cumhura göre hâtıbın mahtûbeye bakabilmesi için mahtûbeye isteğini bildirmesi ve kendisinden veya velisinden izin alması meşru olan bakma için şarttır.⁸² Şâfiîler ve Ahmed b. Hanbel'e göre ise bakmak için mahtûbeden veya velisinden izin almaya gerek yoktur. Delili, "Sizden biri bir kadının nikâhına talip olduğunda ona bakmaya imkân bulursa baksın..."⁸³ şeklindeki rivâyettir. Ahmed b. Hanbel'e göre mahtûbenin durumdan haberdar olması onun hâtıba karşı süslenmesine ve onu aldatmasına sebep olur. Bundan dolayı bakmanın meşruluğu için bu ziyade şartlara gerek yoktur. Ayrıca bu hadiste izinden bahsedilmemektedir. Hadis bu izni mutlak olarak vermektedir. Nitekim hadisin ravisi Câbir evlenmek istediği kadına bakarken onunla evlenmek istediğini mahtûbeden gizlediğini ifade etmektedir. Hatta kadını gördükten sonra evlilik isteğinin kuvvetlendiğini söylemektedir.⁸⁴

Cumhura göre bakmanın mendub olması için gerekli bilgilendirme izninin mahalli, reşit ise kadının kendisi, değilse velisidir. Böyle olmadığında fâsıkların kadınlara biz huttâbız diyerek bakmalarının yolu açılır.⁸⁵

Şâfiîlere göre hâtıbın mahtûbeye bakması mahtûbeden veya ya-

⁷⁹ Zerrûk, *Şerh 'alâ metni'r-Risâle*, 2/994.

⁸⁰ İbn Kudâme, *el-Muğni*, 7/96; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 4/208; İbnü'l-Münzir, *el-İşrâf*, 5/8; Zerrûk, *Şerh 'alâ metni'r-Risâle*, 2/994.

⁸¹ Kâsânî, *Bedâ'î'u*, 5/122.

⁸² Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 4/207; Zerrûk, *Şerhü Zerrûk*, 2/994; İbnü'l-Münzir, *el-İşrâf*, 5/8; Kâsım b. İsa b. Nâcî et-Tenûhî el-Kayrevânî, *Şerhu İbn Nâcî alâ metni'r-Risâle li İbn Ebî Zeyd el-Kayrevânî* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2007), 2/433.

⁸³ Ebü Dâvûd, *Sünen*, 2/228, 2082.

⁸⁴ Zerrûk, *Şerh 'alâ metni'r-Risâle*, 2/994; Behûtî, *Keşşâfü'l-kunâ*, 5/10; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 4/207.

⁸⁵ Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 4/207; Zerrûk, *Şerhü Zerrûk*, 2/994.

kınlarından gizli olmalıdır. Gizli bakmanın gayesi kadının ve ailesinin onuru ve değerini gözetmedir. Bu şekildeki bakma ile kadını beğenirse ona eziyet vermeden ve ailesine sıkıntı çıkarmadan hıtbeye bulunur. Bu görüşün gerekçesi mahtûbeye bakmanın caiz olduğuna delalet eden hadislerin zahiriyle amel etmektir. Çünkü bu hadislerin zahirine göre kadının izninin olup olmaması arasında fark yoktur.⁸⁶

7.3. Fitne ve Şehvetten Emin Olmak

Fukaha, normal şartlarda yüze şehvet ile bakmanın caiz olmadığı hususunda ittifak etmiştir. “Bakışını bakış ile takip ettirme! Birinci bakış senin hakkındır. İkincisi ise senin hakkın değildir.”⁸⁷ ve “Cerîr, Resûlullah’a ani bakış hakkında sordu. Resûlullah ona, ‘Gözünü çevir.’ dedi.”⁸⁸ hadisleri buna delalet etmektedir. Şehvetle bakmanın hükmüne delalet eden bu hadisler yüz ve diğer organları da ayırmamaktadır.⁸⁹

Cumhura göre hâtib ve mahtûbenin birbirlerine bakmalarının meşru olması için fitne ve şehvetten emin olunması şart değildir. Onlara göre şehvet ve fitneden korkulsa bile bakmanın amacı onunla evlenmektir. Çünkü hadis bakmanın meşru olması için bir kayıt koymamış ve mutlak bakmaya ruhsat vermiştir. Bakmanın mubahlığına delil olan hadisler evlenilmek istendiğinde kadının yüz ve ellerine şehvetle bakılabileceğine delalet etmektedir.⁹⁰ Cessâs evlilik öncesi bakmayı şahitlik gibi mazeret durumlarında yüz ve ellere şehvet hissetse bile bakmanın caizliğine kıyaslamış ve hâtib ve mahtûbenin birbirlerine bakmalarının fitne ve şehvetten emin olunmasa bile caiz olduğunu söylemiştir.⁹¹ Kâsânî, hâtib ve mahtûbenin birbirlerine bakmalarının meşru olması için fitne ve şehvetten emin olmanın şart olmadığını aşağıdaki şekilde temellendirmiştir:

“Normal durumlarda yüz ve ellere şehvetle bakmak helal değildir. Gözün

⁸⁶ Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî*, 9/18.

⁸⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 2/464, 1369.

⁸⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 31/534, 19197.

⁸⁹ Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'an*, 5/172.

⁹⁰ Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'an*, 5/173; Kâsânî, *Bedâ'i*, 5/123.

⁹¹ Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'an*, 5/172.

zinası ancak şehvetli bakışla olur. ‘Gözler zina eder...’⁹² hadisi bu hükme delalet etmektedir. Şehvetli bakış, harama düşmenin sebeplerinden biridir. Bu durumda hakkın açığa çıkmasını sağlamaya yönelik şahit ve hâkimin bakması gibi zaruret olmadıkça yabancı kadının yüzüne bakmak haram olur. Çünkü zaruret halinde haramın itibarı düşer (zaruretle haramı mu-bah kılar). Zinanın tespitinde şahidin bizzat cinsel ilişkiye ve duhulün vu-kuuna şahit olması şartı aranmaktadır. Zaruret durumunda cinsel organa bakmak mubah olduğuna göre yüze bakmak ziyadesiyle mubah olur. Bu-na göre evlenmek amacıyla bir kadının yüzüne şehvetle bakmakta da sa-kınca yoktur.⁹³

Hanbelîlere göre bakmanın mubah olması için fitneden emin olmak şarttır. Telezüz veya şehvet amacıyla bakmak ise tahrimin asıl sebebi-dir.⁹⁴

Cüveynî’ye (öl. 478/1085) göre de fitneden emin olunmadığı zaman mahtûbeye bakmak caiz değildir. Cüveynî, bakmanın, fitnenin kayna-ğı ve şehvetin tetikleyicisi olduğu düşüncesinden hareketle bir erkeğin evlenme niyetini taşımadığı bir kadının ellerine şehvetle ve telezüz kastıyla bakmasının kat’î olarak haram olduğunu ifade etmiştir. O, bu görüşüne Nûr sûresinin 30 ve 31. âyetlerini delil getirmiştir.⁹⁵

7.4. Halvetten Sakınmak

Bakmak için veya başka bir sebeple aralarında henüz nikâh olmadığı için hâtıb ile mahtûbenin halveti caiz değildir. Çünkü “evli olmayan ve aralarında devamlı bir evlenme engeli de bulunmayan bir erkekle bir kadının başkalarının giriş ve görüşüne açık olmayan kapalı bir mekânda baş başa kalması”⁹⁶ şeklinde tanımlanan halvet haram kılınmıştır. Hıtbe esnasında bakmak dışında herhangi bir şer’î delil varid olmamıştır. Bu durumda bakmanın dışındaki eylemlerin haramlığı devam etmektedir.

⁹² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 2/78, 3912.

⁹³ Kâsânî, *Bedâ’i*, 5/122.

⁹⁴ İbn Kudâme, *el-Muğni*, 7/96.

⁹⁵ Şîrbînî, *Muğni’l-muhlâc*, 4/208.

⁹⁶ Orhan Çeker, “Halvet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 15/384-386.

Çünkü halvette haram bir fiilin vukuundan kimse emin olamaz.⁹⁷ Dolayısıyla nikâhına talip olunsa dahi nikâh olmadığı sürece yabancı bir kadınla halvet caiz değildir. “Sakin ha! Bir erkekle helali olmayan bir kadın baş başa kalmasın! Zira üçüncüleri şeytan olur. Mahrem olan hariçtir.”⁹⁸ ve “Sakin ha! Kadınların yanına girmeyin.”⁹⁹ gibi halvetin caiz olmadığını gösteren birçok hadis vardır. Bütün bu hadisler aralarında nikâh bağı olmayan erkek ve kadının halvette bulunmalarını yasaklamaktadır. Nikâhın öncülleri olan hıtbe ve nişan halveti caiz kılmaz. Çünkü bu öncüller bir nikâh değildir. Bu durumda evliliğin hükümlerinden hiçbir şey terettüp etmez. Zira isteme ve nişanlılık döneminde yabancılık vasfı devam etmektedir.¹⁰⁰ Hz. Peygamber mahremi olmadan bir kadının yabancı bir erkek ile oturmasını ve halvetini yasaklaması onu başına gelebilecek muhtemel zararlardan korumaya yöneliktir. Çünkü kadınla tek kaldığında erkeğin ona karşı mukavemeti zayıflar. Zarar verme ve görme ihtimali vardır. Bunun sonuçları genelde nişandan dönünce ortaya çıkar. Ancak hadiste geçen “Mahrem olan hariçtir.”¹⁰¹ ifadesine göre kadının yanında mahremi varken yabancı olan hâtıbıyla oturması ve onunla konuşması caiz görülmüştür.¹⁰²

8. Ümmü Gülsüm Rivâyetinin Değerlendirmesi

Bazı kaynaklarda Hz. Ömer'in, nikâhına talip olduğu Hz. Ali'nin kızı Ümmü Gülsüm'ün eteğini kaldırıp bacaklarına baktığına dair bir rivâyet vardır. İlk devir fakihlerin eserlerinde gündeme gelmeyen ve üzerine herhangi bir hüküm bina edilmeyen bu rivâyet sonraki dönemlerde kısmen de olsa gündeme getirilmiştir. Hatta Mâlikî âlim İbnü'l-Kassâr'ın (öl. 397/1007) bu rivâyetle istidlalde bulunarak mahtûbenin avret-i ğalîza harici bedeninin tamamına bakılmasını mubah gördüğü

⁹⁷ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 7/96.

⁹⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 24/462.

⁹⁹ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm el-Cu'fi el-Buhârî, *Sahih* (Beyrut: Dâru Tûgu'n-Necât, 2001), 7/37, 5232.

¹⁰⁰ Abdurrahman b. Abdulhalık Yûsuf, *ez-Zevâcu fî zıllil-İslâm* (Kuveyt: ed-Dârü's-Selefiyye, 1988), 61.

¹⁰¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 24/462.

¹⁰² Behûtî, *Keşşâfü'l-kumâ*, 5/10; Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, 9/18.

rivâyet edilmiştir.¹⁰³ Üzerinde tartışmaların ve değerlendirmelerin olduğu rivâyet şöyledir:

“Hz. Ömer, Hz. Ali’den kızı Ümmü Gülsüm’ü istediğinde Hz. Ali, Hz. Ömer’e, “Onu sana göndereyim, razı olursan onunla evlendin.” dedi. Daha sonra Hz. Ali kızı Ümmü Gülsüm’ü bir elbise ile Hz. Ömer’e gönderdi. Hz. Ömer Ümmü Gülsüm’e, “Bu kumaşın senin için dediğim kumaş olduğunu Ali’ye söyle.” dedi. Bunun üzerine Ümmü Gülsüm Hz. Ömer’e kumaşa dokunmasını söyledi. Hz. Ömer, Ümmü Gülsüm’e “Razı olduğumu Ali’ye söyle.” dedi. Sonra Hz. Ömer, elini Ümmü Gülsüm’ün bacağına (topuk ile diz kapağı arasına) koydu ve bacağına açtı. Ümmü Gülsüm Hz. Ömer’e, “Ne yapıyorsun böyle?” Müminlerin emiri olmasaydın burnunu kırardım (bir rivâyette gözünü oyardım¹⁰⁴) senin.” dedi ve oradan ayrılıp babasının yanına geldi. Olayı babasına anlattı. Hz. Ali, Ümmü Gülsüm’e, “O senin kocandır.” dedi.”¹⁰⁵

İbnü’l-Kassâr gibi bazı âlimlere göre bu rivâyet sahihtir. Dolayısıyla mahtûbenin avret yeri dışında bedenine bakılması mubahtır. Ancak bu görüş birçok nedenden dolayı fukaha nezdinde kabul görmemiştir.¹⁰⁶ Bu nedenlerden bazıları şunlardır:

1. Sahih hadis kaynaklarında değil tarih ve vakıa kitaplarında geçen bu rivâyet sahih bir hadis olarak kabul edilmemiştir. İbn Hacer el-Askalânî, “Hz. Ömer’den gelen böyle bir rivâyet bulamadım.” demiştir.¹⁰⁷
2. Hz. Ömer’den gelen sahih rivâyette Hz. Ömer’in Ümmü Gülsüm ile evliliğinin gayesinin Resûlullah ile sıhriyet kurma olduğu ifade edilmiştir. Dolayısıyla Hz. Ömer’in Ümmü Gülsüm’e

¹⁰³ Zerrûk, *Şerh ‘alâ metni’r-Risâle*, 2/994.

¹⁰⁴ İbn Nâci, *Şerhu İbn Nâci*, 2/433.

¹⁰⁵ Muhammed b. Ebî Bekr b. Abdillâh el-Ensârî es-Sebtî et-Tilimsânî, *el-Cevheretü fî Nesebi’n-Nebiyyi ve Ashâbîhi* (Riyâd: Dâru’r-Rifâî, 1983), 2/154.

خطبها عمر إلى علي فقال له: إنها صغيرة. فقال له عمر: زوّجتها يا أبا حسن فأني أرى من كرامتها ما لا يرصد أحد. فقال له علي: أنا أبعثها إليك، فإن رضيتها فقد زوّجتها. فبعثها إليه ببرء، وقال لها: قولي له هذا البرء الذي قلت لك. فقالت ذلك لعمر. فقال: قولي له قد رضيت رضي الله عنه. ووضع يد علي ساقها فكشفها. فقالت: أتفعل ذلك؟ لولا أنك أمير المؤمنين لكسرت أنفك. ثم خرجت حتى جاءت أباها، فأخبرته الخبر، قال: يا بنيّة أنه زوجك.

¹⁰⁶ Zerrûk, *Şerhu Zerrûk*, 2/994; Yûsuf, *ez-Zevâcu fî zılli’l-İslâm*, 61.

¹⁰⁷ Mağribî, *el-Bedrüt-temâm*, 7/26.

bakıp ondan hoşlanma veya onunla arasında ülfet oluşturma olmadığı açıktır.¹⁰⁸

3. İbn Hacer el-Askalânî (öl. 852/1449) ve İbn Kayyim el-Cevziyye (öl. 751/1350), Ümmü Gülsüm hadisinin müşkil olduğunu ifade etmişlerdir. Çünkü fukaha tarafından kabul edilen görüşe göre yabancıнын yüz ve elleri haricine bakmak caiz değildir. Eğer bu rivâyet sahih olsaydı fukaha, mahtûbenin avret yerlerine de bakmanın caiz olduğu hükmünü ortaya koyar ve onunla amel ederlerdi.¹⁰⁹
4. Ümmü Gülsüm hadisinin (sahih kabul edildiği varsayımına göre) farklı tariklerine bakıldığında birçok lafzı değişse de (هو زوجك) “O senin kocandır kızım.” lafzının değişmediği görülmektedir. Rivâyetlerde Ümmü Gülsüm’ün yaşının küçük olduğu geçmektedir. Dolayısıyla babası Hz. Ali onun mücbir velisidir. İslam hukukuna göre mücbir veli kızının iznini almadan onu hâtıbyıla nikâhlayabilmektedir. Rivâyette geçen “Ve hüve zevcüki” (O senin kocandır.) sözünden Hz. Ali’nin Ümmü Gülsüm’ü Hz. Ömer ile nikâhlamış olduğu anlaşılmaktadır. Ümmü Gülsüm’ün tepkisi doğaldır. Çünkü Hz. Ali (velisi) söyleyinceye kadar nikâhlandığından habersizdir.¹¹⁰

¹⁰⁸ Vergammî et-Tûnisî, *el-Muhtasarü'l-fikhî*, 3/195; Birçok kaynakta geçen rivâyetin metni şu şekildedir:

فجاء عمر إلى مجلس المهاجرين في الروضة، وكان يجلس فيها المهاجرون الأولون، فجلس إليهم، فقال: رفقوني، فقالوا: بم ذا يا أمير المؤمنين؟ قال: تزوجت أم كلثوم بنت علي بن أبي طالب، سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول: «كل نسب وسبب وصهر منقطع يوم القيامة إلا نسبي وسببي وصهري»، فكان لي به صلي الله عليه وسلم النسب والسبب، وأردت أن أجمع إليه الصهر فرفؤو

Ebu'l-Hasen el-Vâsıtî el-Mâlikî el-Ma'ruf b. İbnü'l-Meğâzilî, *Menâkıbü Emîrî'l-Mü'minin Ali b. Ebî Tâlib* (San'a: Dâru'l-Âsâr, 2003), 167 (153 no'lu rivâyet); Ebü'l-Kâsım Temmâm b. Muhammed b. Abdillâh el-Becelî, *el-Fevâid* (Riyâd: Mektebetü'r-Rüşd, 1991), 2/233, 1603; Ebü Bekr Muhammed b. Hüseyin b. Abdillâh el-Âcurrî el-Bağdâdî, *Kitâbü's-Şer'î'a* (Riyâd: Dâru'l-Vatan, 1999), 5/2228, 1711.

¹⁰⁹ Ebü'l-Fazl Şihâbüddin Ahmed b. Ali b. Muhammed İbn Hacer el-Askalânî, *Tellîsü'l-habir fi tahrîci ehâdisi'r-Râfi'iyi'l-kebir* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1989), 3/307, 313; San'ânî, *Sübülü's-selâm*, 2/167.

¹¹⁰ İbn Nâcî, *Şerhu İbn Nâcî*, 2/433; Vergammî et-Tûnisî, *el-Muhtasarü'l-fikhî*, 3/195; Ebü'l-Ferec el-Bağdâdî, *el-Muntazam*, 4/237.

وروى قاسم بن أصبغ عن العسثني عن أبي عمرو عن سفيان بن عيينة عن عمر بن دينار عن محمد بن محمد بن علي بن عمر بن الخطاب رضي الله عنه أنه خطب إلى علي رضي الله عنه بنته أم كلثوم فلذكر له صغرها فقيل له: إن ذلك فعاود فعاوده فقال له علي رضي الله عنه: أبعث بها إليك فإن رضيتها فهي امرأتك فأرسل بها إليه فكشف عن سابقها فقالت له فقالت له: لولا أنك أمير المؤمنين للطمت عينك ويزيد فيها أهل الأخبار أنه بعث إليه بوب وقال لها: قولي له هذا الذي قلت لك عليه، فقال لها عمر قولي له رضيته به فلما أدبرت كشف عن سابقها فقالت له ما سبق، ذكره فلما رجعت إلى أبيه

5. Şer'in haram kıldığı (yabancı birinin avret yerine bakma gibi) bir fiili Hz. Ömer veya Hz. Ali'nin bilmemesi söz konusu değildir.
6. Mâlikî âlim İbn Nâcî et-Tenûhî (öl. 839/1435), bu rivâyetin ehli ahbardan (Ebû Amr'dan) geldiğini ve ehli ahbarın fîsk ile itham edildiğini, dolayısıyla fâsığın haberinin şer'î açıdan muteber olmadığını ifade etmiştir.¹¹¹
7. İbn Kesîr'in *Müsnedü'l-Fârûk Emîri'l-mü'minîn Ebî Hafs 'Ömer b. Haţţâb ve akvâlühü 'alâ ebvâbi'l-ilm* adlı eserinde geçen Ümmü Gülsüm rivâyetinin orijinal hali şu şekildedir:¹¹²

وقد ذكر الزبير بن بكار ان عمر بن الخطاب خطب ام كلثوم الى على فقال انها صغيرة قال انى اقصد كرامتها فقال انى ابعثها اليك فإن رضيتها فقد زوجتكما فبعثها بيرد وقال قولي له هذا البرد الذى قلت فقالت ذلك لعمر فقال قولي له قد رضيته رضى الله عنك ووضع يده على ساقها فكشفها فقالت له أتفعل هذا لولا انك امير المؤمنين لكسرت أنفك ثم خرجت حتى اتت اباها فأخبرته الخبر وقالت بعثتني الى شيخ سوء قال مهلا يابنية فإنه زوجك ثم جاء عمر الى مجلس فيه المهاجرون والانصار فقال رفؤوني تزوجت ام كلثوم (بنت على سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول كل سبب ونسب وصهر منقطع يوم الصهر فرفؤه لصككت عينك) ve (أرسل لولا أنك أمير المؤمنين) Kasım b. Esbağ'ın rivâyetinin gibi lafızlarında irsal vardır. Ayrıca et-Tenûhî'nin tespitine göre rivâyetin (بنت على سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم) قولی له هذا الذي قولي لك علي، قال لها عمر: قولي له رضيت به، فلما أدبرت؛ كشف عن ساقها، فقالت له ما ذكر في الحديث الأول، فلما رجعت إلي أبيها قالت: (بنت على سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم) şeklindeki kısmı ehli ahbar (Ebû Amr) tarafından rivâyete yapılan eklemedir.¹¹³
8. Kadını alınıp satılabilen bir meta konumuna indirgeyen bu rivâyet kadının onurunu ve toplum nezdindeki itibarını zedeleyecek bir mahiyettedir. Bu durum insanın onurunu/ırzını koruma maslahatı üzerine vazedilen şer'in gayesi ile çelişmektedir.¹¹⁴

قالت له: بعثتني إلى شيخ سوء فعل كذا فقال لها: هو زوجك يا بنية

كان عمرُ بنُ الخطابِ رضيَ اللهُ عنهَ خطبَ أمَ كلثومَ إلى عليِّ بنِ أبي طالبٍ، فقالَ له [عليٌّ]: «إنها صغيرةٌ، فقالَ له عمرُ: زوّجِها يا أبا الحسنِ، فأبى أنْ يرضىَ منْ كرامتِها ما لا يرضىَ أحدٌ، فقالَ له عليٌّ: أنا أبعثُها إليك، فإنْ رضيتَها زوّجَناها، فبعتَها إليه يبرء، وقالَ لها: قوليَ له: هذا البردُ الذي قلتَ لك، فقالتَ ذلكَ لعمرَ، فقالَ: قوليَ قدْ رضيتُهُ رضىَ اللهُ عنك، وضعَ يدهُ على ساقِها وكشفَها، فقالتَ له: أتفعلُ هذا، لولا أنكَ أميرُ المؤمنينَ لكسرتُ أنفَكَ، ثمَّ خرجتُ حتىَّ جاءتُ أباهَا، فأخبرتهُ الخبرَ وقالتَ: بعثتني إلى شيخٍ سوءٍ، فقالَ: مهلا يا بنية، فإنه زوجك

¹¹¹ İbn Nâcî, *Şerhu İbn Nâcî*, 2/433.

¹¹² Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâil b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr el-Kureşî eş-Şâfiî, *Müsnedü'l-Fârûk emîri'l-mü'minîn Ebî Hafs 'Ömer b. Haţţâb ve akvâlühü 'alâ ebvâbi'l-ilm* (Mansûra: Dâru'l-Vefâ, 1991), 1/391.

¹¹³ İbn Nâcî, *Şerhu İbn Nâcî*, 2/433.

¹¹⁴ Ebü İshâk İbrâhîm b. Mûsâ eş-Şâtibî, *el-Muvâfakât* (Kâhire: Dâru İbn Affân, 1997), 2/7-17; Nûreddîn b. Muhtâr el-Hâdimî, *İlmü'l-makâsıdı's-şer'iyye* (Riyâd: Mektebetü'l-Ubeykân,

9. Fâsıklar, “Biz huttâbız.” demek suretiyle kadınların mahremiyetlerine hâlel getirebilirler. Bu rivâyetin kadının istismarına yol açma ihtimali vardır.¹¹⁵

Görüldüğü üzere Ümmü Gülsüm rivâyeti, birçok açıdan muhaddislerin sahih hadis ve fukahanın haber-i vâhid ile amel etme kriterlerinden geçememiştir. Bu nedenledir ki rivâyete sahih hadis kaynaklarında yer verilmemiş ve ilk dönemden itibaren temel fıkıh kaynaklarında üzerine hüküm bina edilmemiştir.

Sonuç

Nikâhı zinadan ayıran en önemli vasıf te'bîddir (ebedîliktir). Bu vasfın korunması ve evliliğin devamı, eşler arasındaki ülfet ve uyuma bağlıdır. Ülfet ve uyumun tespiti için de adayların birbirlerini görmeleri ve taraflarda bir kanaat oluşturacak kadar birbirlerine bakmaları önem arz etmektedir. Normal şartlarda aralarında nikâh olmayan karşı cinslerin birbirlerine bu şekilde bakmaları caiz görülmediği halde evlenme amacı taşıyan adayların bu eyleminin caiz görülmesinin en önemli nedeni eşler arasında ülfet ve uyumun tespitidir. Zaruret veya zaruret mesabesinde bir ihtiyaç hâsıl olmadan nikâhsız olarak karşı cinse bakma ve dokunma gibi fiillerin ittifakla caiz olmadığı; hâtıbın mahtûbeye bakmasının caiz olmasının zaruret veya zaruret mesabesinde bir ihtiyaç olarak değerlendirildiği; bu ihtiyacın da cumhur nezdinde sadece yüz ve eller ile sınırlı tutulduğu; eş adaylarının birbirlerine bakmalarının tavsiye edildiği hadislerin bu tür bakmanın ruhsat olduğuna delalet ettiği unutulmamalıdır. Bu ruhsattan istifade etmek için adayların; evlenme niyeti taşımaları, halvetten sakınmaları, izin almaları, fitne ve şehvetten emin olmaları şarttır.

Hülasa evliliği tesis eden nikâh akdinin unsurlarından biri olan ebedilik vasfının sağlanması, evliliğin devamını sağlayan ülfet ve uyumun tespiti ve eşlerin birbirlerini beğenme ve ortak karar vermeleri

2001), 16.

¹¹⁵ Şirbîni, *Muğni'l-muhtâc*, 4/207; Zerrûk, *Şerhü Zerrûk*, 2/994.

için zikredilen meşru sınırlara bağlı kalmak şartıyla evlenmeden önce bakmak elzem bir durumdur.

Kaynakça

- Acar, H. İbrahim. “Nişan”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 33/152-154. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Âcurrî, Ebû Bekr Muhammed b. Hüseyin el-Bağdâdî. *Kitâbü’ş-Şerîa*. 5 Cilt. Riyâd: Dâru’l-Vatan, 1999.
- Ahmed b. İbn Hanbel, Muhammed eş-Şeybânî. *el-Müsned*. Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 2001.
- Apaydın, H. Yunus. “Tesettür”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40/538-543. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Askerî, Ebû Hilâl el-Hasen b. Abdillâh b. Sehl. *el-Vüçüh ve’n-nezâir*. Kâhire: Mektebetü’s-Sakâfeti’d-Diniyye, 2007.
- Becelî, Ebü’l-Kâsım Temmâm b. Muhammed er-Râzî ed-Dımaşkî. *el-Fevâid*. 2 Cilt. Riyâd: Mektebetü’r-Rüşd, 1991.
- Bekdemir, Sezai. “Fıkıh Usulünde ‘Nazar’ Nazariyesi”. *TURAN-SAM Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi* 41 (2019), 222-230.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyin b. Alî. *es-Sünenü’l-Kübrâ*. Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 2003.
- Buhârî, Burhânüddîn (Burhânü’ş-Şerîa) Mahmûd b. Ahmed b. Abdilazîz el-Mergînânî. *el-Muhîtü’l-Burhânî fi’l-fıkhi’n-Nu’mânî*. 9 Cilt. Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 2004.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl el-Cu’fî. *el-Câmi’u’s-sahîh*. 9 Cilt. Beyrut: Dâru Tûgu’n-Necât, 2001.
- Behûtî, Mansûr b. Yûnus b. Salâhiddîn. *Keşşâfü’l-kinâ’ an (metn)i’l-İknâ’*. 6 Cilt. Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, ts.
- Cessâs, Ebû Bekr er-Râzî Ahmed b. Alî. *Ahkâmü’l-Kur’ân*. Beyrut: Dâru’t-Türâsi’l-‘Arabî, h. 1405.
- Çeker, Orhan. “Halvet”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 15/384-386. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş’as el-Ezdî. *es-Sünen*. 4 Cilt. Beyrut: el-Mektebetü’l-‘Asriyye, ts.

- Ebu'l-Ferec el-Bağdâdî, Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed. *Zâdü'l-mesîr fi 'ilmi't-tefsîr*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-'Arabî, 2002.
- Ebû İshâk eş-Şîrâzî, Cemâlüddîn İbrâhîm b. Alî b. Yûsuf. *el-Mühezzeb*. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye, ts.
- Haccâvî, Ebü'n-Necâ Şerefüddîn Mûsâ b. Ahmed b. Mûsâ el-Makdisî. *el-İknâ' li-tâlibi'l-intifâ'*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, ts.
- Hâdimî, Nüreddîn b. Muhtâr. *'İlmu'l-makâsıd'ş-şer' iyye*. Riyâd: Mektebetü'l-Ubeykân, 2001.
- Hamevî, Ebu'l-Abbas Ahmed b. Muhammed b. Ali el-Feyûmî. *el-Misbâhu'l-Münir*. 2 Cilt. Beyrut: Mektebetü'l-'İlmiyye, ts.
- Hattâb, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Muhammed b. Abdirrahmân er-Ruaynî. *Mevâhibü'l-celîl li-şerhi Muhtasarı Halîl*. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1994.
- Hısnî, Takıyyüddîn Ebû Bekr b. Muhammed b. Abdilmü'min el-Hüseynî, *Kıfâyetü'l-ahyâr*. Dımaşk: Dâru'l-Hayr, 1994.
- İbn Fâris, Ebü'l-Hüseyn Ahmed b. Fâris b. Zekerıyyâ el-Kazvînî. *Mu'cemü mekâyisi'l-luğâ*. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1979.
- İbn Hacer el-Askalânî Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed. *Telhîsü'l-habîr fi tahrîci ehâdisi'r-Râfi'ıyyi'l-kebîr*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye, 1989.
- İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr eş-Şâfî. *Müsnedü'l-Fârûk emîri'l-mü'minîn Ebî Hâfıs 'Ömer b. Hattâb ve akvâlihü 'alâ ebvâbi'l-ilm*. 2 Cilt. Mansûra: Dâru'l-Vefâ, 1991.
- İbn Kudâme, Muvaffaküddîn Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed el-Cemmâilî el-Makdisî. *el-Muğnî*. 10 Cilt. Kâhire: Mektebetü'l-Kâhire, 1968.
- İbn Mâce, Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî. *es-Sünen*. 5 Cilt. Beyrut: Dâru'r-Risâleti'l-'Âlemiyye, 2009.
- İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrrem el-Ensârî er-Rüveyfî. *Lisânü'l-'Arab*. Beyrut: Dâru Sâdır, 1993.
- İbnü'l-Meğazilî, Ebu'l-Hasen el-Vâsitî el-Mâlikî. *Menâkıbı emîri'l-mü'minîn Ali b. Ebî Tâlib*. San'a: Dâru'l-Âsâr, 2003.
- İbnü'l-Münzir, Ebû Bekr Muhammed b. İbrâhîm en-Nisâbüri. *el-İşrâf 'alâ mezâhibi ehli'l-ilm*. 10 Cilt. Re'sulhayme: Mektebetü Mekketi's-Sakafiyye, 2004.

- İbn Rüşd, Ebü'l-Velîd Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî. *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid*. 4 Cilt. Kâhire: Dâru'l-Hadîs, 2004.
- İsfahânî, Hüseyin b. Muhammed er-Râgıb. *el-Müfredât fî ğarîbi'l-Kur'ân*. Beyrut: Dâru'l-Kalem, 1991.
- Kâsânî, `Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd. *Bedâ'î'u's-sanâ'î fî tertîbi's-şerâ'î*. 7 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1986.
- Kurtubî, Muhammed b. Ahmed. *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*. 6 Cilt. Kâhire: Dâru'l-Hadîs, 2010.
- Mağribî, Şerefüddin Hüseyin b. Muhammed b. Saîd. *el-Bedrü't-temâm şerhu Bulûğî'l-merâm*. 10 Cilt. Kâhire: Dâru Hicr, 1994-2007.
- Mâverdî, Alî b. Muhammed el-Basrî. *el-Hâvi'l-Kebîr*. 19 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1999.
- Müslim, Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî. *el-Câmiu's-sahîh*. 5 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, ts.
- Nesâî, Ahmed b. Şuayb b. Ali. *es-Sünen*. 8 Cilt. Halep: Mektebetü'l-Matbaâtî'l-İslâmiyye, 1986.
- Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref. *Tehzîbü'l-esmâ' ve'l-luğât*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.
- Ruhaybânî, Mustafa b. Sa'd b. Abdeh es-Suyûtî el-Hanbelî. *Metâlib uli'n-nuhâ*. 6 Cilt. Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmî, 1994.
- San'ânî, Ebû İbrâhîm İzzüddîn Muhammed b. İsmâîl. *Sübülü's-selâm*. 2 Cilt. b.y.: y.y. ts.
- Şâtîbî, Ebû İshâk İbrâhîm b. Mûsâ. *el-Muvâfakât*. 7 Cilt. Kâhire: Dâru İbn Affân, 1997.
- Şener, Mehmet. "Avret". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 4/125-126. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Şihâbüddin el-Mâlikî, Abdurrahman b. Muhammed b. Asker el-Bağdâdî. *İrşâdü's-sâlik ilâ eşrefi'l-mesâlik*. Mısır: Şirketü Mektebe ve Matbaa Mustafâ el-Bâbî el-Halebî, ts.
- Şirbînî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb. *Muğni'l-muhtâc ilâ mâ rifeti me'ânî elfâzi'l-minhâc*. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994.
- Şirbînî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb. *el-İknâ' fî halli elfâzi Ebî Sücâ'*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikir, ts.
- Tenûhî, Kâsım b. İsâ b. Nâcî el-Kayrevânî. *Şerhu İbn Nâcî alâ metni'r-Risâle*

- li İbn Ebî Zeyd el-Kayrevânî*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2007.
- Tilimsânî, Muhammed b. Ebî Bekr b. Abdillâh el-Ensârî es-Sebtî. *el-Cevheretü fi nesebi'n-nebiyyi ve ashâbihî*. 2 Cilt. Riyâd: Dâru'r-Rifâî, 1983.
- Tirmîzî, Muhammed b. İsâ. *es-Sünen*. 5 Cilt. Mısır: Şirketü Mektebe ve Matbaa Mustafâ el-Bâbî el-Halebî, 1975.
- Vergammî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Muhammed et-Tûnisî. *el-Muhtasarü'l-fikhî*. 10 Cilt. Musul: Müessesetü Halef b. Ahmed el-Habtûr, 2014.
- Yûsuf, Abdurrahman b. Abdulhâlik. *ez-Zevâcu fi zılli'l-İslâm*. Kuveyt: ed-Dârü's-Selefiyye, 1988.
- Zerrûk, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Ahmed el-Fâsî. *Şerh 'alâ metni'r-Risâle li'bn Ebî Zeyd el-Kayrevânî*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2006.
- Zuhaylî, Vehbe. *el-Fıkhü'l-İslâmî ve edilletuhu*. 10 Cilt. Dımeşk: Dâru'l-Fıkr, ts.

Summary

One of the Sharī'ah objectives of marriage is to ensure tranquility and happiness among spouses. The realization of this goal is contingent upon the mutual approval and compatibility of prospective spouses (khātib and makhtūba). To facilitate mutual approval and harmony, Sharī'ah encourages prospective spouses to have a modest glance at each other before entering the marital contract. Sharī'ah prohibited the act of gazing between unrelated members of the opposite gender under normal circumstances. However, in specific cases, within defined limits, this act of "gazing" has been deemed permissible. Intending to marry falls within these exceptional circumstances. From the perspective of fiqh, it is considered permissible for non-mahram (unrelated) men and women without a marital contract to glance at each other, based on necessity and a critical need. Evaluating a prospective spouse is similarly regarded in this context. Fuqahā have outlined certain conditions for the permissibility of such glances between khātib and makhtūba. While there is consensus on the intention of marriage and avoiding fitnah and seclusion, there is disagreement on the conditions such as getting

permission from the makhtūba and avoiding lust. This paper aims to delineate the Sharī'ah limits of gazing between khātib and makhtūba based on the perspectives of different Islamic sects. It seeks to provide guidelines for lawful and measured interactions for individuals during the marriage process.

It is agreed that it is not permissible for strangers, that is, people who are not married to each other, to look at each other under normal circumstances, unless there is a necessity or an urgent need in terms of fiqh. Situations such as medical intervention, testimony in court, mu'āmalāt (daily tasks such as shopping), t'ālīm (teaching knowledge) and khitba (situation of asking for a girl to marry) were evaluated in the category of conditions that make it permissible to look at a foreign woman, according to the fuqahā. Therefore, in these cases, it has been accepted that looking at a foreign woman is permissible based on the consent. There is disagreement about determining the limits of looking in such cases. As a result, the fuqahā said that it was permissible for khātib and makhtūbe to look at each other's faces. Because the ability of prospective spouses who intend to marry to apply for each other, the completion of the marriage contract, and their right to recourse from the contract through commitment depend on this process. According to the scholars, these needs are necessities.

Fuqahā agreed that in normal circumstances it is not permissible for strangers to look at each other twice. In addition, they stated that it is permissible to look at the prospective bride several times in cases of necessity or need, such as the khitba, and that it is even a right for the khātib to look at the makhtūbe repeatedly. The fuqahā based their views on reasons such as seeing the lover perfectly, being satisfied with her appearance, and not having any regrets after the marriage. The basis of their views is generally the idea that a clear opinion cannot be formed with just one look. Fuqahā recorded the repeated views with the amount of need. Therefore, looking beyond the required amount of looking is haram.

The most important feature that distinguishes marriage from adul-

tery is t'abīd (eternalization). The preservation of this quality and the continuation of the marriage depends on the harmony between the spouses. To determine the harmony, it is important for the candidates to see each other and look at each other long enough to form an opinion on the parties. Although it is not considered permissible for opposite genders who are not married to look at each other in this way under normal conditions, the most important reason why this action is considered permissible for candidates who aim to get married is the determination of friendship and harmony between spouses. It is unanimously agreed that looking at the opposite gender outside of marriage are not permissible unless there is a-necessity. The permissibility of the khātib to look at the makhtūba is considered as a necessity or a need at the level of necessity. This need is limited to the face and hands only in the eyes of the majority of the scholars and it should not be forgotten that the hadiths in which prospective spouses are advised to look at each other indicate that such looking is permissible. To benefit from this license, candidates must have the intention of getting married, avoid seclusion, obtain permission, and be safe from sedition and lust.

In short, it is essential to take care before marriage, provided that the quality of eternity, which is one of the elements of the marriage contract that establishes the marriage, is ensured, the harmony that ensure the continuation of the marriage are adhered to, and the spouses like each other and adhere to the legal limits mentioned.